

En femme fatale

Ragnhild Jølsens dramatiske og utagerende liv har skygget for forfattervirksomheten hennes, mener Arnhild Skre (bildet) i en ny biografi.

SAKPROSA

SIRI ØKLAND

siri.okland@bt.no

– Til og med Bjørneboe skildret henne mer som et naturvesen enn forfatter, sier hun.

Journalist og historiker Arnhild Skre har skrevet biografien «La meg bli som leoparden» om Ragnhild Jølsen (1875-1908). Den unge Jølsen levde

i en tid da kvinner måtte passe ryktet for å sikre sine aksjer på ekteskapsmarkedet. Men den gode, kristne oppdragelsen hun fikk innenfor borgerskapet satte for mange stengsler for ungentens opplevelsestrang. Allerede femten år gammel drakk hun portvin og sjampanje i selskap med fremmede menn på Tivoli ved Stortinget. Hun giftet seg aldri, men hadde mange elskere blant århundreskiftets litterater og kunstnere. Alkoholene, opiumsdråpene og etter hvert morfinsprøyten ga Ragnhild Jølsen et kort liv, og hun døde 32 år gammel. Fem bøker og et dusin fortellinger rakk hun å gi ut.

Sterke uttrykk

I romanene sine skriver Jølsen blant annet om tabubelagte emner som kvinners begjær, incest og menns bordellbesøk.

– Hvordan vil du beskrive Jølsen som forfatter?

– Hun søker etter veldig sterke uttrykk. Språket veksler mellom det poetiske og det dramatiske. Hun var opptatt av å beskrive menneskelivet som sammensatt. Både det gode og det onde er nødvendig for å leve et fullt liv, forteller Skre.

– Hva betydde rusen for Jølsen?

– Hun tok kloral for å roe seg ned og sovne. De andre stoffene tok hun for å få andre typer opplevelser og syner enn den klare tanken kunne nå. Kunst og rus hørte sammen for henne.

Jølsen var fattig og nedbrutt da hun døde i ferd med å ta sovemedisin, og ryktene gikk om selvmord. Ble det kanskje et godt «career move» at hun døde så ung?

– Folk antok at hun tok livet av seg, og dette har nok gjort at tolkningen av forfatterskapet har fått et mørkere preg enn jeg mener det er grunnlag for. Jeg tipper at hun hadde utviklet seg enda lengre som forfatter om hun hadde fått leve. I løpet av de få årene hun skrev ble hun anerkjent. De toneangivende kritikerne syntes bøkene var opprivende, men de vektla talentet hennes.

Dyriske drifter

Som tyvåring søkte den eventyrlystne og skriveinteresserte Ragnhild Jølsen til kafene og de litterære kretsene i Kristiania. Men 1890-tallets bohemer som Krag, Nærup, Obstfelder og Hamsun slapp ikke unge kvinner inn i forfattervarmen.

– I dette miljøet ble den selvstendige og aktive kvinnen demonisert. Kvinnen ble sett på som et erotisk vesen, ikke kunstner, sier Skre.

Men Jølsen jobbet bevisst med litterære former fra 16-årsalderen.

– Og med debutboken «Ve's mor» (1903) setter hun seg i en selvstendig og likeverdige dialog med Hamsuns «Pan» – uten at kritikerne så det den gang.

– Hvilken betydning har Jølsen i dag?

– Folk som er lei av egopussing kan lese henne! De kan lese om dyret i mennesket, det som ikke kan kontrolleres. Men hos Jølsen er ikke kvinner og menn forskjellige dyr. Under den dannede overflaten er de overraskende like.

Penneknekten Christian Krohg

Penn eller pensel? Ja takk, begge deler, sa Christian Krohg. Nå løfter forfatteren Arvid Bryne skribenten og journalisten Krohg frem i lyset.

KARI FAUSKANGER

kari.fauskanger@bt.no

«Det er ikke lett å se hvor han slutter å være maler og blir skribent – eller motsatt», skriver Arvid Bryne i boken «Christian Krohg. Journalisten». Hvis han hadde fått valget mellom penn og pensel, tror forfatteren Krohg hadde valgt begge deler.

– Det var en enhet. Krohg skriver selv om hvordan de to kunstformene konkurrerer i ham, og at han, når pennen ikke strekker til, må ta penselen i stedet. Jeg tror ikke han ville valgt det ene fremfor det andre, sier Bryne.

– Tidvis som Hemingway

Den nå pensjonerte Dagblad-journalisten fikk interesse for skribenten Krohg allerede da han gikk på Marinens rekruttskole. Der tok han et korrespondansekurs i journalistikk og i Carl Justs lærebok for journalister leste han for første gang et intervju skrevet av Christian Krohg. Det var

intervjuet med den hjemvendte polfareren Otto Sverdrup.

– Det var noe med måten han taklet det på. Han skrev moderne, poengtert og morsomt, tidvis som en Hemingway. Jeg tente på Krohg, sier Bryne.

Senere har han fulgt maleren og skribenten gjennom hans karriere. De siste årene har han brukt mye tid på å skanne gjennom mikrofilmde aviser og gamle tidsskriftfarganger på jakt etter glemte artikler, petiter, kåserier og kronikker.

– Det har vært en festlig reise, sier Bryne og trekker frem både humoristen og kverulanten, men først og fremst beskriver han Krohg som en mangfoldig, kunnskapsrik og engasjert journalist.

Forut for sin tid

Bryne tror Christian Krohg var en av de første som skrev intervjuer i norsk presse. Før var det saksreferatene som dominerte. Krohg brakte menneskene inn i spaltene.

– Krohg var interessert i alt og alle. Han intervjuet en dame som laget korsetter og statsministeren. Og i alle intervjuene opptrådte han som likemann, enten han snakket med godseieren eller uteliggeren, sier Bryne.

Som journalist var Krohg forut for sin tid. Bryne sam-

menligner ham både med den amerikanske journalisten Tom Wolfe og hans bruk av litterære grep i det som kalles «new journalism», og Erik Byes klassiske reportasjer. Som Bye lar han intervjuobjektet fortelle sin historie, nesten uten avbrytelser og korrigeringer.

Journalistikk i bildene

Kunstneren Krohg var også til stede i spaltene. Han skriblet og noterte i marginen på tegningene. Det var slik han gjerne jobbet, strek og ord samtidig, skriver Bryne.

– Er det journalistikk i bildene til Krohg?

– Ikke i alle, men mange er journalistiske, for eksempel «Kampen for tilværelsen», eller «Albertine i politilagens venteværelse».

– Kan vi beskrive dem som reportasjemaleri?

– Det er i alle fall mye reportasje i dem, sier Bryne og trekker frem både «Leiv Eiriksson oppdager Amerika» og bildene med motiver fra norsk sjomannsliv.

– Hva kan dagens journalister lære av Krohg?

– Å være våkne, sultne og uortodokse, sier Arvid Bryne.

SKREVET BOK: Den pensjonerte Dagblad-journalisten Arvid Bryne har fått interesse for skribenten Christian Krohg og skrevet boken «Christian Krohg. Journalisten».

REPORTASJEMALEREN: – «Fra Fisketorget» er et gjet i Bergen.

Riv gjerdene!

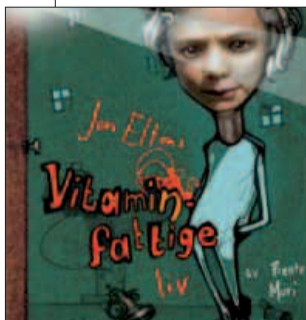
bok barnebok

Beate Muri
«Jon Eltons vitaminfattige liv»

Omnipax

Underholdende, velkomponert og ideologisk lesning

Beate Muri er debutant, oppvokst på Oslo østkant. I «Jon Eltons vitaminfattige liv» lar hun hovedpersonen sin gjøre det samme. Det er Jon Elton som skriver fortellingen, og han har vokst opp på Grünerløkka med Klassekampen, demonstrasjoner, rock og fagbevegelse. Jon slår tidlig fast hva boken skal handle om: «Faren min er homse. Mora mi er lesbe. Og de bor i hver sin toroms leilighet ved siden av hverandre i første etasje i en bakgård. Det er her problemet ligger». Nå tror du kanskje at problemet er foreldrenes seksuelle orientering? Nei, det er livet i bakgården som er problemet.

Jon Elton tror han skal dø av D-vitaminmangel.

Jons bakgård utgjør nemlig det mørkeste hjørnet av et oppdelt og ellers solrikt bakgårdsunivers, knyttet til seks ulike bygårder. I disse inngjerdede gårdene har forfatteren samlet Oslo i miniatyr: menneskene er individuelt skildret, men alle står også som representanter for et politisk ståsted, en etnisk tilhørighet, en klassebakgrunn, en seksuell orientering, et alderstrinn, eller utstøtte sosiale grupper.

På sitt veslevoksne og radikale bokmål, maner Jon de andre ungene til kamp mot de voksnes gjerdene. Hvorfor kan ikke alle dele bakgård, barna dele lekeapparater, og alle bli kjent med alle? Her snakker vi Fellesskapsløsninger med stor F, og Toleranse med stor T. Det er symptomatisk at den eneste voksne som helhjertet støtter prosjektet er ei eldre Høyredame med en Blitz-pøbel til barnebarn.

«Jon Eltons vitaminfattige liv» er en venstreradikal bok, utgitt på et tidligere venstreradikalt forlag, men den ligner ikke på 70-tallets politiske barne bøker. Jon Elton har en veslevoksen, ironisk fortellerstemme som utlikner den moralske pekefingeren. Alle hans, og fortellingens, overdrivelser understreker det utopiske og ideelle ved prosjektet. Selv om de voksne får gjennomgå for sine fordømmer og barna seirer til slutt, er det likevel ikke

tvil om at både forfatter og forteller vet at verden ikke lar seg endre i en håndvending. Boken handler dessuten om mer. Den handler om vennskap, og om at man verken skal gjerde ute det man er redd for, eller gjerde inne dem man er glad i.

PETRA J. HELGESEN

odt reportasjemaleri fra Bergen. Se på bergensmadammen nederst i trappen, sier Arvid Bryne. Bildet, som er malt i 1905, henger i Lysver- FOTO: BERGEN KUNSTMUSEUM

Tilsvaret som aldri kom på trykk

I 1895 portretterte Christian Krohg lyrikeren Sigbjørn Obstfelder i Verdens Gang. Intervjuet falt ikke i god jord og Obstfelder forfattet et tilsvaret.

I fem år skrev han på svaret.

Det er skrevet som en kriminalnovelle og foreligger i tre versjoner. Men redaktør Thomassen ville ikke sette det på trykk, og Obstfelder døde uten at tilsvaret var offentliggjort.

Arvid Bryne har funnet novellen i Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling og gjen-gir store deler av den i boken. Endelig har Obstfelders tilsvaret nådd offentligheten.

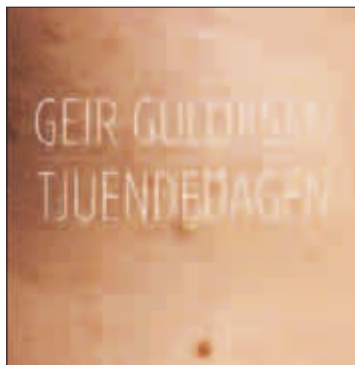
Sex uten frigjøring

bok roman

Geir Gulliksen
«Tjuendedagen»
Aschehoug

Om lyst og begjær i disse omstillingstider

Geir Gulliksens nyeste roman «Tjuendedagen» har vakt en del oppmerksomhet på grunn av måten han bruker sex som tema. For selv om romanen inneholder mange beskrivelser av kjønnsorganer i bevegelse, er dette ingen fresk underholdningsroman. I romanen blir hjemmets mest private rom av dem alle, nemlig soverommet, brukt til å skape en god bok som reflekterer mer allment rundt typiske trekk ved vår tid. Bokens første del handler om en hendelse i livet til et veltilpasset ektepar som får fatale konsekvenser. Denne historien fortelles av Liv, som er hovedperson i bokens andre del. Historien om paret er blitt fortalt henne av ektemannen, og Liv kommenterer hyppig sin egen fremstilling av hendelsene. Leseren blir dermed minnet på at dette ikke

er sannheten, ting kan ha fortonet seg annerledes. Ekteparet i første del fremstilles som et forhold mellom et «du» og «henne». «Du» arbeider i et departement, «hun» er kommunikasjonsdirektør, og «dere» inviterer en vellykket leder i organisasjonsutvikling til trekantsex hjemme på soverommet. Språk spiller en viktig rolle i denne romanen, nærmere bestemt det substansløse språket som har oppstått i kjølvannet av omstillingene i offentlig sektor. Grensen mellom privat og offentlig

utviskes når alt omtales i samme språk. Romanen griper fatt i hvordan forvaltningsspråkets kjennetegn glir inn i den private sfære og påvirker den. «Å utløse energi i organisasjonen» høres tilsynelatende ut som ledelsesutviklingsspråk. Men i boken utløses energien i ekteskapsorganisasjonen gjennom trekantsex.

«Tjuendedagen» sveiper innom mer velkjente temaer som muligheten for opprør før og nå. Liv blir et eksempel på homobevegelsens skjeve blikk på heterosamfunnet. Madonna, som en gang var ironisk opprørsfigur blir nevnt, pønkmusikk likeså. I bunnen ligger muligens en opprørslengsel, uten at romanen peker ut hvor og fra hvem dette opprøret skal komme. «Tjuendedagen» skiller seg positivt ut i høstens bokflom ved å kombinere sex og samfunnskritikk uten å banalisere verken det ene eller det andre. Verdt å lese, med andre ord.

GRO JØRSTAD NILSEN

Psykedelisk hippie-noir

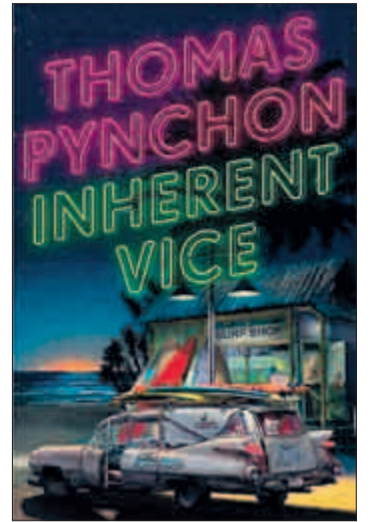
bok roman

Thomas Pynchon
«Inherent Vice»
Jonathan Cape

Thomas Pynchons hittil mest tilgjengelige roman får deg til å ønske deg hippietiden tilbake

Møt Doc Sportello, privatdetektiv og pot-hode, med adresse Gordita beach, Los Angeles. Vi befinner oss på begynnelsen av syttitallet, mot slutten av hippienes æra, akkurat på den tiden da den utopiske drømmen var i ferd med å briste. Romanen åpner med en vri på den velkjente noir-scenen: En privatdetektiv oppsøkes av en *femme fatale*, som inntrengende ber ham om hjelp i en sak som hun imidlertid, skal det vise seg, ikke fremstiller på en sannferdig måte. I dette tilfellet er kvinnen Docs ekskjæreste, Shashta, og Doc selv er i en tilstand av konstant marihuana-rus. Hun vil ha hjelp til å finne sin elsker, en mafiøs hushai ved navn Mickey Wolfmann, som er sporløst forsvunnet.

Doc Sportello er Pynchons hyllest til Dashiell Hammetts og Raymond Chandlers klassiske privatdetektiver, og deler deres viktigste karaktertrekk: for ustyrlige til å være politi, men alt for anstendige til å være kjeltringer. Doc utfører sin gjerning blant surfere, musikere, selverklærte profeter og andre marginale skikkelser som har valgt å melde seg ut av «the faithless money-driven world». Pynchon har stor kjærlighet for denne tapte, alternative verdenen, som han maner frem i stor detaljrikdom og med virtuos språklig presisjon. Romanen balanserer mellom vilter humor og et alvor som henger

sammen med sorgen over det revolusjonære potensialet som gikk tapt da denne motkulturen i løpet av kort tid ble spist opp av kapitalismens USA.

Utvekslingen mellom de to kulturene gjenspeiles i forholdet mellom Wolfmann og Shashta. Pengemannen blir med ett mot-takelig for hippienes budskap, og bestemmer seg for å bruke sin kapital til å forandre samfunnet ved å bygge et sosialistisk svar på Las Vegas ute i ørkenen. Da griper myndighetene inn, for, som de sier, de kan ikke tillate at en fyr som Mickey simpelthen *gir vekk* pengene sine til «negroes, long-hairs, drifters». Men dette skjer i bakgrunnen, mens vi hele tiden holder oss tett på Doc, som vi blir mer og mer glad i der han suser rundt på kryss og tvers i LA som en ensom ridder i kampen mot alt som ikke er *groovy*.

FRODE HELMICH PEDERSEN

Levende fortelling

bok roman

Herbjørg Wassmo
«Hundre år»
Gyldendal

En historisk roman som griper tak i leseren og ikke slipper taket

Gjennom nærmere fem hundre sider, med et spenn på over hundre år, tegner Wassmo et ramsalt og inderlig bilde av et knippe nordnorske kvinner. Sjøen spruter over ripa, tilværelsen er hard, barnefødsle mange og lykken er et annet sted. Det handler om Herbjørg Wassmos oldemor Sara Susanne, mormor Elida, mor Hjørdis og til sist Herbjørg selv. Mye av kraften i fortellingen ligger i historien til Sara Susanne og altertavlen hun satt modell for. Det er da også hennes historie som er viet mest plass. Jo nærmere vi kommer vår egen tid, desto mer tilknapet blir stilen. Fortellerteknikk går historiene om hverandre og romanen er delt opp i seks bøker. Dette gjør at man hele tiden må starte på nytt og kanskje mister litt av intensiteten, mister litt tråden, men den blir snart plukket opp igjen og det mangler ikke på driv i fortellingen. Måten historiene overlapper hverandre på gjør også at de fire kvinnene og deres historie knyttes nærmere sammen og belyser hverandre gjensidig. Wassmo klarer absolutt å gi kjøtt på bena til sine karakterer og den tiden de lever i. Her er ramsalte karakteristikk og handling som går på livet løs. Wassmo er en raus forteller med et stort hjerte for sine karakterer. Slik skapes bøker som berører. Siden dette er en

historisk roman, hadde det vært fint å vite hvilke kilder Wassmo har brukt. Underveis tar jeg meg selv i å lure på hvor mye som har rot i virkeligheten og hvor mye som er diktning, hvor hun har det fra, alt sammen. Det gjelder blant annet brevvekslingen mellom Herbjørgs far og mor på begynnelsen av annen verdenskrig. Hundre år gjennomlyses av språklig over-skudd og treffende karakteristikk. Selv om handlingen er lagt tilbake i tid, virker språket duggfriskt som en kjølig maimorgen. Gjennom hele romanen problematiseres og belyses forskjellen mellom det skrevne ord og det talte. Men her er ikke bare språk, her er handling, driv, drivende gode dialoger og ellers alt en leser måtte ønske seg.

SIRI M. KVAMME